

УДК 94 (477) «1953/1964»

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2026.1.7>

Галина ДОКАШЕНКО

доктор історичних наук, професор кафедри історії імені професора Віктора Докашенка

Горлівського інституту іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. Наукова, 13, корпус 9, м. Дніпро, Україна, 49045 (galinadokashenko@ukr.net)

Galyna DOKASHENKO

Doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of History named after Professor Viktor Dokashenko,

Horlivka Institute for Foreign Languages

State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University»,

13 Naukova Street, Building 9, Dnipro, Ukraine, 49045 (galinadokashenko@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1428-3182>

«ВІДЛИГА» КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗАЛУЧЕНОСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН (НА МАТЕРІАЛАХ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ДРУЖБИ ТА КУЛЬТУРНОГО ЗВ'ЯЗКУ З ЗАРУБІЖНИМИ КРАЇНАМИ)

Анотація. Метою статті є визначення співвідношення нових напрямів та форм роботи громадської організації в добу «відлиги» з традиційними практиками, притаманними радянському тоталітаризму. **Методологія дослідження** ґрунтується на цивілізаційному підході до осмислення історичного процесу й доповнюється людиноцентричними підходами. У роботі використано як загальнонаукові принципи (об'єктивності, системності, аналізу), так і спеціально-історичні – порівняльно-історичний, історико-джерелознавчий тощо. Особливістю дослідження є його опертя на матеріали архівного фонду Українського товариства дружби та культурних зв'язків із зарубіжними країнами, значна частина яких вводиться до наукового обігу вперше. **Наукова новизна** зумовлена як розширенням джерельної бази, так і спробою обґрунтувати наявність соціальних та культурних трансформацій в українському суспільстві окресленого періоду. **Висновки.** Період «відлиги» досліджено крізь призму залучення громадськості до реалізації суспільно-політичних завдань, що сприяло формуванню суперечливого образу цього історичного етапу. З одного боку, зберігалася жорстка підпорядкованість партійним рішенням, домінування компартійної оптики у трактуванні внутрішніх і зовнішніх проблем, з іншого, – простежується прагнення до демонстрації «демократизації» радянського суспільства та посилення ролі громадськості.

Ключові слова: відлига, громадська організація, культурні зв'язки, партійний контроль, пропаганда.

“THAW” THROUGH THE PRISM OF PUBLIC INVOLVEMENT IN INTERSTATE RELATIONS (BASED ON MATERIALS FROM THE UKRAINIAN SOCIETY FOR FRIENDSHIP AND CULTURAL RELATIONS WITH FOREIGN COUNTRIES)

Abstract. The purpose of the article is to determine the correlation of new directions and forms of work of a public organization during the “thaw” era with traditional practices inherent in Soviet totalitarianism. **The research methodology** is based on a civilizational approach to understanding the historical process and is complemented by human-centered approaches. The work uses both general scientific principles (objectivity, systematicity, analysis) and special historical principles – comparative historical, historical, and source studies, etc. The peculiarity of the study is its reliance on materials from the archival fund of the Ukrainian Society for Friendship and Cultural Relations with Foreign Countries, a significant part of which is being introduced into scientific circulation for the first time. **The scientific novelty** is due to both the expansion of the source base and the attempt to substantiate the presence of social and cultural transformations in the Ukrainian society of the outlined period. **Conclusions.** The “thaw” period has been studied through the prism of public involve-

ment in the implementation of socio-political tasks, which has contributed to the formation of a contradictory image of this historical stage. On the one hand, strict subordination to the party decisions was maintained, the dominance of the Communist Party's optics in the interpretation of internal and external problems, on the other hand, there was a desire to demonstrate the "democratization" of Soviet society and strengthen the role of the public.

Key words: "thaw", public organization, cultural ties, party control, propaganda.

Постановка проблеми. Перші десятиліття третього тисячоліття стали для України та світу часом нових випробувань, суттєвих змін як у внутрішньому житті країн, так і на міждержавному рівні. Українському суспільству останнє десятиліття принесло чергове випробування в боротьбі за Незалежність. Основні орієнтири для суспільства викладено в Законі «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» (серпень 2025 р., із змінами 11.02.2026 р.), в якому саме засвідчено «підвищення інтересу суспільства до історії, а надто історії України ХХ століття» [1, преамбула]. Вказаними положеннями визначається актуальність теми дослідження. В центрі його розташована влучна теза відомого сучасного українського дослідника, професора Гарвардського університету Сергія Плохія про необхідність інтеграції «знання про радянське минуле в український національний наратив». При цьому він застерігає від уявлення про радянський період, як період повної зупинки, і наполягає на тому, що «суспільство в цей час не припиняло розвиватися і пройшло через кілька надзвичайно важливих трансформацій» [2, с. 69]. Одним з періодів таких трансформацій вважається істориками період так званої «відлиги» (1953 – 1964 рр.), який також має назву періоду десталінізації або хрущовського періоду.

Історіографічний огляд. Більшість вітчизняних істориків та політологів характеризують його як період суперечливий, коли у відповідь на перемогу демократії над тоталітаризмом у Другій світовій війні, керівництво СРСР вимушено було провести певні зміни, які б означали відповідність радянської системи демократичним засадам західних країн. Автори колективної монографії «Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба», які представляють провідну наукову установу історичної спільноти – Інститут історії України НАНУ, характеризують період як добу «переходу від традиційної сталінської моделі влади до певної модернізації як владних інституцій, так і організаційних форм соціально-економічного та культурного життя» [3, с. 11]. Лише про пом'якшення режиму після Сталіна пише й відомий вітчизняний історик В. В'ятрович, визначаючи, що він набув рис «скорше авторитарного режиму» [4, с. 225].

В центрі дослідження запорізького історика Ю. Каганова постає радянська людина, на яку впливають складові системи прищеплення цінностей «будівника комунізму»: освіта, засоби масової інформації, масова культура. Цей вплив автор простежує від періоду смерті Сталіна до проголошення незалежності України, в тому числі аналізуючи й досліджуваний період [5].

Не обходять увагою цей період й зарубіжні дослідники, переважно в аналізі зовнішніх впливів СРСР. Так в роботі Тоні Джадта та Тімоті Снайдера «Роздуми про двадцяте століття» в характеристиці повоєнного устрою згадується давнє враження першого автора, «що східно-європейські країни...відтепер і довіку будуть комуністичними, що їхні режими підтримуватиме Радянський Союз» [6, с. 87-88].

Ми свідомо включили до історіографічного огляду роботи останніх років, які засвідчують сучасні тенденції аналізу та оцінок радянського періоду нашої історії, зокрема періоду «відлиги». За наявності значної бібліографії все ж констатуємо, що громадські організації взагалі, і Українське товариство дружби та культурного зв'язку з зарубіжними країнами зокрема, не стали об'єктом і предметом спеціальних розвідок, про що свідчить і низька затребуваність архівних матеріалів з фонду Товариства.

Метою статті є визначення співвідношення нових напрямів та форм роботи громадської організації – Українського товариства дружби та культурного зв'язку з зарубіжними країнами – в добу «відлиги» з традиційними практиками, притаманними радянському тоталітаризму.

Методологія дослідження ґрунтується на цивілізаційному підході до осмислення історичного процесу й доповнюється людиноцентричними підходами. У роботі використано як загальнонаукові принципи (об'єктивності, системності, аналізу), так і спеціально-історичні – порівняльно-історичний, історико-джерелознавчий тощо. Особливістю дослідження є його опертя на матеріали архівного фонду Українського товариства дружби та культурного зв'язку із зарубіжними країнами (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України – ЦДАВОУ, фонд 5110), значна частина яких вводиться до наукового обігу вперше. За змістовним наповненням це протоколи засідань правління Товариства, звіти Товариства та окремих відділів, довідка з окремих питань. Залучено також матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки (ЦДАГОУ, фонд 1 – Центральний Комітет КП України). **Наукова новизна** зумовлена як розширенням джерельної бази, так і спробою обґрунтувати наявність соціальних та культурних трансформацій в українському суспільстві окресленого періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами (далі скорочено УТДКЗ) проіснувало з 1926 року по 1992 рік. В ЦДАВОУ зберігаються матеріали з 1944 до 1992 року, тобто після повернення організації з евакуації в 1944 р. до часу припинення його діяльності. Така тривалість існування Товариства надає дослідникам можливість проаналізувати його розвиток на різних етапах радянського періоду. За Статутом це добровільне об'єднання українських радянських громадських організацій дружби і культурного зв'язку [7, арк.2].

До 1958 р. організація мала назву Українське товариство культурного зв'язку з закордоном, однак вже у вересні 1958 р. на засідання правління (протокол 22 від 10 вересня 1958 р.) виносяться питання «Про перебудову роботи Українського товариства культурного зв'язку з закордоном», наслідком розгляду якого стало рішення про перетворення організації на Українське товариство дружби та культурного зв'язку з зарубіжними країнами з метою покращення та залучення ширшої громадськості. Ухвалено проведення установчої конференції, а також створення до кінця року республіканських відділень товариств дружби, створених на той час вже на всесоюзному рівні – радянсько-китайської, радянсько-чехословацької, радянсько-румунської, радянсько-болгарської, радянсько-угорської, радянсько-німецької, радянсько-польської, радянсько-албанської, радянсько-італійської дружби. Відділення УТДКЗ пропонувалося створити в деяких містах, на окремих підприємства та в колгоспах [8, арк.81-82].

В січні наступного 1959 р. Рада Міністрів УРСР затвердила це рішення (постанова РМ від 19 січня 1959 р. № 52), а також визначила структуру та штат Товариства (42 штатні одиниці). В березні того ж року Республіканська конференція Товариства прийняла рішення про вступ до Союзу радянських товариств дружби та культурного зв'язку з зарубіжними країнами, колективним членом якого воно було до припинення діяльності [9, арк.17]. Два документи надають можливість визначити кілька засадничих позицій: діяльність Товариства націлюється перш за все на встановлення зв'язків з соціалістичними країнами, вплив на які відтепер буде відбуватися не тільки на рівні державних органів, а на рівні громадського сектору. Включення до списку республіканських відділень товариства радянсько-італійської дружби вписується в тогочасний контекст, оскільки ще були сподівання на посилення ролі й місця компартії Італії у внутрішньому житті країни; мова йде про значне розширення залученості населення до роботи товариств (окремі міста, підприємства, колгоспи); УТДКЗ стає складовою частиною аналогічної союзної організації, що цілком відповідає інтересам московського центру.

Представляє інтерес процедура створення республіканського відділення товариства радянсько-італійської дружби. На засіданні правління (протокол № 1 від 05.01.1959 р.) затверджена ініціативна група, до складу якої ввійшли П. Ангеліна, М. Бажан, представники АН УРСР, міністр торгівлі УРСР, керівник порту м. Ялта, керівник клубу моряків Одеси. Повідомлено також про надходження 70 листів від установ та організацій з підтримкою ідеї створення відділення. Вхідження до ініціативної групи представників морських міст виглядає цілком зрозумілим, а присутність знаменитої тоді керівниці жіночої тракторної бригади з Донеччини П. Ангеліної виглядає як прояв «липової» демократії [10, арк. 6-7].

Первинною ланкою Товариства виступали секції, завданнями яких було підбір літератури для надсилання за кордон, вивчення матеріалів, які надійшли з-за кордону, робота з іноземними делегаціями, участь в ювілейних урочистостях, виступи на радіо для вітчизняної та зарубіжної аудиторії тощо. Кількість секцій коливалася, а їх набір став свідченням дотичності до завдань внутрішньої та зовнішньої політики. Так, в 1953 році в Товаристві працює 12 секцій – суспільних наук, сільськогосподарських наук, літератури, театру, образотворчого мистецтва, архітектури, музики, кіно і фото, науково-технічна секція, секція медичних наук, права, педагогічних наук. Три останні з'являються лише в цей рік і, таким чином, сфера впливу секцій охоплює практично всі галузі суспільного життя [11, арк. 1-4]. В 1958 р. створюється ще три секції – сходознавства, окрема секція фото та журналістики (протокол засідання правління 5 від 18.03. 1958 р.) [8, арк.17].

Наступною організаційною ланкою стали відділи, керівники яких були штатними працівниками Товариства. Кількість відділів значного коливання не мала: до 1958 року шість відділів – зарубіжних зв'язків, культури, преси та інформації, міжнародного книгообміну, фото, адміністративно-господарський відділ, з 1959 до 1968 року п'ять відділів – соціалістичних країн, капіталістичних країн, преси та інформації, радянської культури, адміністративно-господарський відділ. Структура другого періоду виглядає більш вибудованою і сприяє виконанню покладених завдань – завоювання симпатій до радянського народу з боку широких верств населення зарубіжних країн, пропаганда досягнень радянського суспільства, аналіз зарубіжних досягнень в науці і техніці та можливості їх застосування в УРСР та СРСР (протокол засідання правління № 3 від 14.05.1959 р. [10, арк.120-121].

Від характеристики структури Товариства переходимо до аналізу змістовної діяльності. Одним із головних показників тоталітарної системи визначається контроль правлячої партії за всіма ланками суспільного життя. Для підтвердження його наявності в діяльності УТДКЗ наведемо кілька прикладів і почнемо з аналізу зауважень від ЦК КП України щодо плану роботи Товариства на 1959 р. В липні 1958 р. Товариство направило план роботи наступного року, який зайняв 171 сторінку, що може свідчити про деталізацію всього циклу діяльності Товариства. У вступі відмічено, що план складено з урахуванням пропозицій від міністерств, Української ради професійних спілок, творчих спілок, а також з урахуванням зауважень від Державного комітету культурних зв'язків при Раді міністрів УРСР, тобто бачимо взаємодію громадської організації з органами виконавчої влади та інших громадських організацій. Однак ця процедура не стала запобіжником від ретельного аналізу плану з боку партійних діячів і надання низки зауважень:

- відсутність чіткості у визначенні матеріалів партійних з'їздів, які планується направити за кордон;
- недостатня кількість матеріалів, розроблених діячами Товариства, для надсилання в зарубіжні країни, оскільки в плані визначається лише Довідка про економічні та культурні досягнення УРСР;

- не враховані плани Державного комітету культурних зв'язків при Раді міністрів УРСР, зокрема проведення Днів угорської культури, Днів албанської культури, Днів болгарської культури (в листі до ЦК вказано на узгодженість плану з Держкомітетом?!);
- звертається увага на необхідність розширення зв'язків, особливо з капіталістичними країнами, активніше використання ЗМІ, наприклад журналу «Всесвіт», одним із засновників якого є Товариство;
- надається кілька зауважень щодо вдосконалення організаційної структури, наприклад недоцільність створення в кожній області більше одного відділення товариства дружби (виключення Закарпатська та Харківська області), бажаність створення окремої секції літератури, до якої залучити провідних літераторів країни;
- неспроможність підготувати якісно заплановану Довідку «Про головні напрями, форми і методи антирадянської пропаганди», оскільки в Товаристві відсутні необхідні матеріали і це взагалі не входить до його компетенції. У фіналі документу традиційна для характеристики взаємин правлячої партії та громадської організації вказівка – переробити план і подати на розгляд ЦК КП України до 05.04.1959 р. [12, арк. 1-6].

Стосовно останнього зауваження виникає питання до чієї компетенції входить підготовка контрпропагандистських матеріалів? Відповідь на питання знайдено в іншому архіві серед документів партійного центрального комітету.

В листі Міністерства закордонних справ до ЦК від 6 лютого 1961 р. інформується про отримання стенограми засідання Сенату та конгресу США з нагоди святкування українськими організаціями 43-ї річниці проголошення УНР. На засіданні виступили 12 осіб, в промовах багатьох з них звучало ім'я Т. Г. Шевченка як видатного українського діяча напередодні 100-річчя з дня смерті митця. Ця подія викликала серйозне занепокоєння і реакція демонструє прагнення залучити провідних журналістів, науковців, літературознавців до підготовки матеріалів про Т. Г. Шевченка українською та англійською мовами [13, арк. 15-17]. Для розробки контрпропагандистських матеріалів залучають «важку» артилерію, а УТДКЗ може виступити містком для розповсюдження цих матеріалів, тобто певна недооцінка ролі Товариства та його можливостей.

Найбільш активно Товариство діяло саме в напрямку розповсюдження літератури в зарубіжних країнах, однак і тут ознаки тоталітарної держави простежуються чітко, оскільки жодних матеріалів Товариство не направляло без дозволу державної установи так званого Головліту (Головного управління з охорони державних таємниць у пресі) і практика ця бере початок від 1945 р. Свідченням є дозволи Головліту на надсилання літератури по роках: 1945 р. – од.зб.7; 1946 р. – од.зб.102-103; 1947 р. – од. зб. 231-232, 1948р – од.зб.275, 1949 р. – од.зб.353-361, 1950 р. – од.зб.437, 1951р. – од. зб. 541-545, 1953 р. – од. зб.695,690; 1963 р. – од. зб. 1749 [14]. Для ілюстрації тематичного спрямування літератури для відправки за кордон, підготовлено діаграми (рис. 1 і 2) [15, арк. 11-12].

Найпомітнішим в даних діаграмах є значна перевага музичної літератури, яку надсилали до капіталістичних країн, і, на наш погляд, це свідчить про прагнення враховувати побажання замовників (літературу часто готували відповідно до запитів закордонних споживачів), а також про надання більш так би мовити «нейтральної» літератури. Поруч з цим, література політичного та соціально-економічного спрямування займала значне місце (приблизно чверть всієї надісланої літератури). Визначення чотирьох тематичних спрямувань виглядає цілком слушним для тогочасної практики і не змінюється для соціалістичних та капіталістичних країн.

Важливу роль для характеристики діяльності Товариства відіграють питання його контактів з центральними установами всесоюзного рівня, з нашої точки зору вони «укладаються» в характеристику системи.

Рис. 1. Література для відправки до соціалістичних країн у 1962 р. за тематичним спрямуванням (кількість назв)

Рис. 2. Література для відправки до капіталістичних країн у 1962 р. за тематичним спрямуванням (кількість назв)

Перш за все, звертаємо увагу на директивні рішення центрального органу щодо направлення матеріалів українською мовою: на початку 1956 р. правління (протокол 1 від 05 січня 1956 р.) розглядає лист від всесоюзного товариства про відсутність «необхідних умов для показу» кінофільмів українською мовою в Аргентині і приймає рішення відмовитися від їх направлення. Виникає закономірне питання про наявність/відсутність умов для показу іноземних кінофільмів?! [16, арк.2]. Ще більш показовим видається рішення наступного року, коли правління розглядає черговий лист московського керівництва про припинення надсилення матеріалів українською мовою на адресу організацій Уругваю (протокол 10 від 24 травня 1957 р.), але продовження надсилення матеріалів російською мовою на ті ж адреси, що й раніше [17, арк.35-36]. І знову питання, риторичне, мабуть, українська діаспора в Уругваї почала спілкуватися російською мовою. В такому ж ракурсі певного приниження і недооцінки української культури сприймається рішення про святкування ювілейних дат М. Добролюбова, В. Белінського та М. Ломоносова в 1961 р. [18, арк.4].

Організаційна підпорядкованість республіканського товариства всесоюзному чітко прослідковується також в рішеннях запрошення іноземних делегацій та направлення радянських

делегацій та окремих осіб за кордон, набору об'єктів для показу іноземним делегаціям, необхідності постійного звітування та надання своїх пропозицій [16, арк.21-23]. На цьому тлі яскравим прикладом «демократії» є звернення від УТДКЗ до Президії Союзу радянських товариств дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами з *проханням прийняти* (курсив наш – Г.Д.) Українське товариство до свого складу [10, арк.84-85].

Безумовно, Товариство знаходилося в орбіті рішень партійного й державного керівництва, що представляється цілком закономірним не тільки для радянської системи. Так, приймається рішення про припинення надсилання за кордон літератури, в якій присутні положення, засуджені після розвінчання культу особи Сталіна, використовуються застарілі цифри [19, арк.7], кілька разів змінюється тактика стосовно контактів з Федеративною Народною Республікою Югославією [17, арк. 4, 91, 99]. Стратегічні цілі товариства коригуються відповідно до партійних рішень, наприклад, після відомого висновку XX з'їзду КПРС про можливість мирного співіснування країн соціалістичних та капіталістичних країн та можливість уникнення ядерної війни головна увага в діяльності Товариства зорієнтована на зміцнення контактів з організаціями та установами капіталістичних країн, підготовку матеріалів для дискусії про можливість уникнення ядерної війни, пропозиція проведення міжнародної зустрічі економістів, істориків та філософів «Роззброєння та економічний розвиток» [20, арк. 3; 9, арк.1], а серед форм діяльності відносно нові: запровадження і збільшення прикордонних обмінів, направлення до Угорщини газети «Закарпатська правда» угорською мовою, підтримка приватного листування, заклики до активного залучення громадськості до діяльності республіканського та місцевих товариств [21, од.зд.842, арк.3; од.зб.1090, арк.9,14,21].

З метою створення більш повної картини діяльності Товариства наведемо декілька кількісних показників, при цьому ми свідомі факту можливого коригування радянської статистики на всіх рівнях відповідності до цілей її створення. В довідці за 1958 р. позначається, що до роботи десяти секцій залучено більше 300 осіб, а їх очільники представляють верхівку радянської інтелігенції – представники Академії наук України на рівні академіків, член-кореспондентів, керівників секцій, заслужені діячі мистецтв тощо [9, арк.9-10]. За даними наступного року зазначено 11 секцій, а кількість залучених до їх роботи зросла до 700 осіб – представників громадськості. Цього ж року діяло дев'ять відділень УТДКЗ, в яких працювало 408 членів правління, був задіяний 761 колективний засновник Товариства, з яких 223 представляли промислові підприємства, 146 – колгоспи і радгоспи, 179 – вищі навчальні та наукові заклади, школи [22, арк. 3-4].

Станом на 1964 рік наводяться дані про існування 13 республіканських товариств, 98 обласних, міських, районних та місцевих товариств, 200 колективних членів, 14 галузевих секцій. В цей же рік Товариство підтримувало контакти з 464 організаціями, установами та окремими особами в 79 країнах світу; з них 295 організацій в 67 капіталістичних та 169 організацій в 12 соціалістичних країнах, а за 1963 рік Товариство прийняло 55 тисяч туристів [23, арк. 1-2].

На останок, про мову досліджуваних документів. В цьому аспекті також спостерігаються постійні коливання та переходи – протоколи засідань правління за 1953-1955 рр. подано російською мовою [од. зб. 626, 697, 772], в 1956 р. частина протоколів російською, частина українською [од. зб. 842], 1957 р. – українською мовою, але з купою русизмів [од. зб. 895], від 1958 р. і до завершення періоду «відлиги» українською мовою з частковим дублюванням російською мовою [од. зб. 964, 1088, 1793].

Висновки. Наведений аналіз документів та матеріалів діяльності Українського товариства дружби та культурного зв'язку з зарубіжними країнами надає можливість зробити наступні висновки:

– по перше, період «відлиги» став часом певних трансформацій українського суспільства: було якби «привідкрито» залізну завісу попередніх років, що проявилось в збільшенні

інформації про життя громадян в інших країнах та нашої республіки для них, збільшенні обмінів делегаціями;

– по-друге, період характеризується суперечливими показниками, наприклад вказана інформація обмежується та фільтрується, умови відбору учасників зарубіжних поїздок регламентується низкою показників тощо;

– в третє, маємо чіткі ознаки радянського тоталітаризму – партійний контроль, підпорядкованість державним установам, диктат центру, перевага кількісних даних у формах звітності, організаційна побудова в жорсткій вертикалі, різниця в підходах до роботи з організаціями та установами соціалістичних та капіталістичних країн;

– в четверте, з'являються нові форми роботи, які можна визначити як «м'яка сила», максимальне залучення громадськості, всеохопленість сфер суспільного життя та різних верств населення республіки.

В перспективі планується аналіз діяльності Товариства на наступних етапах радянської дійсності.

Література

1. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу. Закон України № 4579-IX від 21.08.2025 р., із змінами, внесеними згідно із Законом № 4783-IX від 11.02.2026. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text>.

2. Плохій С. Присмерк імперії. Російсько-українська війна очима історика. К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2025. 376 с.

3. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія/ Від. ред. В. М. Даниленко; ред-упоряд. Н. О. Лаас. К.: Інститут історії України НАН України, 2014–697 с.

4. В'ятрович В. Нотатки з кухні «переписування історії». 2-ге вид. К.: Наш формат, 2022. 528 с.

5. Каганов Ю.О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія: монографія. / вид 2-ге. Одеса: ВД «Гельветика», 2022. 432 с.

6. Джадт Т., Снайдер Т. Роздуми про двадцяте століття/ перекл. З англ. П. Грицак. Львів: Човен, 2019. 384 с.

7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВОУ), ф. 5110, оп. 1, од.зб. 1090. Довідка про роботу Товариства у 1959 р.

8. Там само. Од.зб. 964. Протоколи засідань правління за 1958 р.

9. Там само. Од. зд. 967. Довідка про роботу Товариства за 1958 р.

10. Там само. Од. зб. 1088. Протоколи засідань правління 1959 р.

11. Там само. Од.зб. 653. Звіт про роботу відділу соціалістичної культури за 1953.

12. Там само. Од.зб.1092. Зауваження ЦК КПУ до плану роботи УТДКЗ на 1959 р.

13. ЦДАГОУ, ф.1, оп.24, од.зб.5375. Довідки відділів ЦК з питань міжнародної діяльності.

14. ЦДАВОУ, фонд 5110, оп.1. Листування з Головлітом.

15. Там само. Од. зб. 1540. Звіт про роботу Товариства за 1962 р.

16. Там само. Од.зб.842. Протоколи засідань правління 1956 р.

17. Там само. Од.зб.895. Протоколи засідань правління 1957 р.

18. Там само. Од.зб.1512. План роботи секції суспільних наук на 1961 р.

19. Там само. Од.зб.964. Протоколи засідань правління за 1958 р.

20. Там само. Од.зб.967. Довідка про роботу Товариства за 1958 р.; од.зб.1512. План роботи секції суспільних наук на 1961 р.

21. Там само. Од.зд.842. Протоколи засідань правління 1956 р.; од. зб. 1090. Довідка про роботу Товариства за 1959 р.

22. Там само. Од.зб.1090. Довідка про роботу Товариства за 1959 р.

23. Там само. Од.зб.1793 Довідка про дружні та культурні зв'язки УТДКЗ за 1964 р.

References

1. Pro zasady derzhavnoi polityky natsionalnoi pamiaty Ukrainskoho narodu [On the principles of the state policy of the national memory of the Ukrainian people]. Zakon Ukrainy № 4579-IX vid 21.08.2025 r., iz zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonom № 4783-IX vid 11.02.2026. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text>. [in Ukrainian].
2. Plokhii, S. (2025). *Prysmerek imperii. Rosiisko-ukrainska viina ochyma istoriia* [Twilight of the Empire. The Russian-Ukrainian War through the Eyes of a Historian]. Kyiv: DUKH i LITERA. [in Ukrainian].
3. *Sotsialni transformatsii v Ukraini: piznii stalinizm i khrushchovska doba: Kolektyvna monohrafiia* [Social Transformations in Ukraine: Late Stalinism and the Khrushchev Era: Collective Monograph]. V. M. Danylenko; N. O. Laas (Eds.). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
4. Viatrovych, V. (2022). *Notatky z kukhni «perepysuvannia istorii»* [Notes from the kitchen “rewriting history”]. Kyiv: Nash format. [in Ukrainian].
5. Kahanov, Yu. O. (2022). *Konstruiuvannia «radianskoi liudyny» (1953–1991): ukrainska versii: monohrafiia* [Construction of the “Soviet Man” (1953–1991): Ukrainian version: monograph]. Odesa: VD «Helvetyka». [in Ukrainian].
6. Dzhadt, T., & Snaider, T. (2019). *Rozdumy pro dvadtsiate stolittia* [Reflections on the 20th century]. (Trans. from English by P. Hrytsak). Lviv: Choven. [in Ukrainian].
7. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali TSDAVOU), fond. 5110, opys 1, odynytsia zberezhenia abo sprava* [Central State Archives of Higher Authorities and Administration of Ukraine (hereinafter referred to as the Central State Archives of Higher Authorities and Administration of Ukraine), fund. 5110, description 1, storage unit or case]. [in Ukrainian].
8. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan ta ukrainiky (dali TSDAHOU) , fond. 5110, opys 1, odynytsia zberezhenia abo sprava* [Central State Archive of Public Associations and Ukrainian Studies (hereinafter referred to as the Central State Archive of Public Associations and Ukrainian Studies), fund. 5110, description 1, storage unit or case]. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 22.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)